

УДК 326

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2023.1.2>

Наталія БОГДАНЕЦЬ-БІЛОСКАЛЕНКО

доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури, Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України, вул. Січових Стрільців, 52Д, м. Київ, Україна, 04053

ORCID: 0000-0001-6793-8018

Бібліографічний опис статті: Богданець-Білоskalенко, Н. (2023). Дитяча література як важливий складник у вихованні толерантності дітей дошкільного віку. *Acta Pedagogica Volynienses*, 1, 10–17, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2023.1.2>

**ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА ЯК ВАЖЛИВИЙ СКЛАДНИК У ВИХОВАННІ
ТОЛЕРАНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

У статті приділено увагу творам української дитячої літератури як важливому складнику виховання толерантності дітей дошкільного віку. Саме художнє слово, з яким дитина знайомиться від самого народження, має неабиякий вплив на формування особистості, її моральних та естетичних засад.

Гарна змістовна книжка впливає на розум та емоції людини, на формування позитивних рис особистості. Завдяки читанню, діти ознайомлюються з багатьма сторонами життя людей, з моральними нормами поведінки, особливостями людських стосунків, з минулим рідного краю, хвилюючими сторінками історії, традиціями народу, отримують уявлення про природу, тварин, навколишній світ; вчаться відчувати красу і силу слова, прилучаються до культурних здобутків інших народів. Так і народжуються перші паростки цінностей у дитячій душі: толерантності, милосердя, співчуття, бажання творити добрі вчинки під впливом сюжетних колізій гарного художнього твору.

Толерантність є складовою морального виховання дошкільників, отже у статті зацентовано увагу на моральності, на ціннісних орієнтирах добра та краси, на творах, в яких ці засади представлено.

Ціннісні категорії починають формуватися у дитини вже змалку. Так, у дошкільному віці дитина на елементарному рівні опановує моральні засади: добро і зло, пробує оцінювати під цим кутом зору власні вчинки. Перебуваючи в середовищі дорослих, вона мимоволі засвоює етичні норми поведінки, ставлення до них – позитивне чи негативне.

У статті запропоновано простежити виховання толерантності від фольклорних творів, а саме з колискових пісень, прислів'їв, казок до авторської літератури. Так, з цією метою запропоновано твори українських дитячих письменників у хронологічній послідовності від середини XIX століття і до сучасності.

Зацентовано увагу на деяких методичних аспектах донесення художнього слова до дитини таким чином, щоб у неї виникло не лише бажання тримати в руках книжку з художніми творами (віршами, казками, оповіданнями тощо), а й усвідомлювати прослухане. Наголошено на необхідності залучати до процесу виховання толерантності батьків.

Ключові слова: дитяча література, діти дошкільного віку, виховання, толерантність, моральні цінності.

Nataliia BOGDANETS-BILOSKALENKO

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Scientific Subsection of Languages of Other Ethnic Minorities and Foreign Literature Teaching, Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Sichovykh Striltsiv str., 52D, Kyiv, Ukraine, 04053

ORCID: 0000-0001-6793-8018

To cite this article: Bohdanets-Biloskalenko, N. (2023). Dytiacha literatura yak vazhlyvyi skladnyk u vykhovanni tolerantnosti ditei doshkilnoho viku [Children's literature as an important component in education for tolerance of preschool children]. *Acta Pedagogica Volynienses*, 1, 10–17, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2023.1.2>

CHILDREN'S LITERATURE AS AN IMPORTANT COMPONENT IN EDUCATION FOR TOLERANCE OF PRESCHOOL CHILDREN

The article focuses on the works of Ukrainian children's literature as an important component for teaching tolerance to preschool children. It is the literary word with which a child gets acquainted with from the birth influences much the formation of a personality, moral and aesthetic principles.

A good meaningful book influences the mind and emotions of a person, and the formation of positive personality traits. Through reading, children get acquainted with various aspects of people's life, moral standards of behavior, peculiarities of human relations, the past of their native land, exciting pages of history, traditions of the people, get a feel for nature, animals and the world around them; learn how to percept the beauty and power of words and get involved in the cultural achievements of other nations. Thus the first sprouts of values are born in a child's soul: tolerance, mercy, compassion, and the will to do good deeds under the influence of the plot of a good work of fiction.

Tolerance is a component of the moral education of preschoolers, so the article focuses on morality, on the value of goodness and beauty, and on the works in which these principles are represented.

Value categories begin to form in a child from an early age. Thus, in preschool, children learn moral principles at an elementary level, namely good and evil, and try to judge themselves from this perspective. Staying in the environment of the adults, the child unwittingly learns ethical norms of behavior and the attitude towards them – positive or negative.

The article proposes to trace the education for tolerance starting from folklore works, notable lullabies, proverbs, and fairy-tales to author's literature. In this regard, the author brings to consideration works by Ukrainian children's writers arranged in the chronological order from the mid-nineteenth century up to the present time.

Attention is focused on some methodological aspects of conveying the literary word to a child so that to raise a desire not only to hold a book with literary works (verses, fairy-tales, stories, etc) in the hands, but also to understand what is heard. The necessity of parent involvement into the process of education for tolerance is emphasized

Key words: children's literature, preschool children, education, tolerance, moral values.

Постановка наукової проблеми та її значення. Значну роль у вихованні молодого покоління духовно багатим національно свідомим відіграє дитяча література. Саме через літературу, через рідне слово дитина духовно поєднується з своїм народом, знайомиться з історією, культурою своєї землі, вчиться розуміти Добро Красу, Любов. Художнє слово збагачує дитину досвідом, сприяє вихованню естетичних смаків, а в старшому віці – формуванню високих духовних цінностей.

Сучасні науковці наголошують на важливості виховання толерантності з дошкільного віку, оскільки це є головною умовою становлення гуманного суспільства та важливим елементом у системі демократичних цінностей.

Організація життєдіяльності дітей за всіма освітніми напрямками Базового компонента дошкільної освіти в Україні (2021) супроводжується художнім словом. Майбутній вихователь повинен ефективно використовувати літературні багатства для формування особистості сучасної дитини. Тому дитяча література є важливим джерелом виховання толерантності у дітей дошкільного віку. Тож, саме дитячій літературі належить важливе місце у виховання толерантності дітей дошкільного віку. Однозначного тлумачення терміна «толерантність» немає. Проте більшість сучасних науковців під толерантністю розуміють зважене, помірковане

ставлення до чужих поглядів, думок, вірувань, тощо. Толерантність є складником морального виховання дошкільників. Саме

Мета статті – розкрити під кутом зору етики та естетики роль дитячої літератури на виховання толерантності у дітей дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На думку багатьох учених (Ш. Амонашвілі, І. Бех, А. Богуш, Н. Гавриш, В. Кремень, В. Кузь, А. Маслоу, О. Кононко, І. Рогальська та ін.) знайомити дітей з гуманістичними поняттями, етичними та естетичними уявленнями потрібно з дошкільного віку.

Питання толерантності у сучасній педагогічній науці досліджується у різних напрямках. Так, зокрема, загальні аспекти педагогіки толерантності розглядали: Т. Поніманська, А. Сиротенко; підготовку майбутніх педагогів до виховання толерантності у дітей дошкільного віку досліджувала В. Ляпунова; виховання основ моральності і толерантності у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку представлено у наукових працях І. Бега, А. Богуш, Н. Гавриш, А. Гончаренко, Н. Сиротич, Л. Шкретієнко та ін.

Виклад основного матеріалу. Формування духовно розвиненої особистості значною мірою залежить від становлення її ціннісного світогляду. Явищем цінностей у житті людини неперервно цікавиться сучасна наука, насамперед, –

педагогіка. Адже формування тих чи тих духовних складників свідомості належить вихованню. Зміст виховання зумовлюється потребами часу, суспільними умовами, традиціями та в цілому рівнем економіки, культури і освіти народу. Завжди актуальним було і залишається нині формування в дитини загальнолюдських цінностей, трансформованих через національні чинники. Спостереження та висновки з різних галузей науки (філософії, педагогіки, психології) переконують у тому, що загальнолюдської культури ніколи не існувало, навряд чи можливе її утворення будь-коли. Культура завжди має відтінок національного, виявляючи духовну сутність окремо визначеного етносу, народу, нації. Слушними з цього приводу є думки українського педагога Софії Русової: «Національне виховання виробляє у дитини не подвійну хистку мораль, а сприяє формуванню міцної цілісної особистості. Національне виховання через пошану і любов до свого народу виховує в дітях пошану і любов до інших народів і тим приведе не до вузького відокремлення, а до широкого єднання й світового порозуміння між народами і націями» (Русова С., 1996). Саме такий аспект і зумовлює гіпотезу про те, що національне виховання дитини програмує цілісну особистість, невіддільну від загальнолюдських ціннісних орієнтирів, які підносять її як національну інкультурну істоту на якісно новий, вищий ступінь розвитку. І саме освіта покликана всіляко прислужитися формуванню особистості, вкоріненій у національний культурний ґрунт і водночас вільної, відкритої для спілкування з іншими культурами, для сприйняття їхніх ідей та цінностей, здатної синтезувати національні й загальнолюдські цінності. Закладені змалку морально-етичні категорії лейтмотивом проходять через усе життя особистості. Доброта, любов до людей, благородство, патріотизм, відповідальність – все це формується в дитинстві. Розглянемо виховання толерантності крізь призму категорії Добра, тобто моральної цінності. Більшість учених уважає категорію Добра домінантним ціннісним орієнтиром у реалізації людської особистості. Як зазначається у «Філософському енциклопедичному словнику», добро – основна позитивна категорія моралі. Категорію Добра тривалий період вивчала етика, здебільшого кваліфікуючи її як катего-

рію моральної свідомості. Як відомо, етика – наука про мораль. Мораль підказує людині варіанти вибору духовних цінностей, орієнтованих на певний ідеал. В основі ідеалу приховані як загальнолюдські, так і національні цінності. До загальнолюдських цінностей належать, насамперед, закон творення добра, боротьба зі злом, пошук справедливості, правди, визнання Любові та Краси. Ідеал національного виховання має традиційні, зовнішні ознаки (носіння шароварів, сорочкивишиванки, козацького оселедця та вус) і державний устрій, світогляд, мораль та рівень культури, національний психологічний характер. Це позначається на звичаях народу, його піснях, творах художньої літератури. Проте, за нашими спостереженнями, виховний процес у сучасних умовах відзначається різким спадом морально-етичного впливу з боку сім'ї, навчально-виховних закладів, засобів масової інформації. Діти все далі відокремлюються від дорослих, створюючи сумнівні ідеали легкого життя без докладання праці та духовних пошуків. Цілком закономірно серед дітей віддається перевага маскультурі сьогодення. Ціннісні орієнтири починають формуватися у дитини вже змалку. Ще в дошкільний період дитина на елементарному рівні опановує моральні категорії: добро і зло, пробує оцінювати під цим кутом зору власні вчинки. Перебуваючи в середовищі дорослих, вона мимоволі засвоює етичні норми поведінки, ставлення до них – позитивне чи негативне. «Моральність є найбільш важливою складовою толерантної особистості, що знаходить прояв у таких якостях, як добро, милосердя, гуманізм, свобода, любов, повага до ближнього тощо. Крім того, нарівні з моральними цінностями функціонують і розвиваються естетичні цінності». (Діленко В., 2018). Отже, розглянемо ще один ціннісний орієнтир Краса. Це слово грецького походження, що в перекладі означає – «почуттєвий» та «чуттєво сприймаючий». Краса є джерелом емоційних та естетичних переживань і найбільше впливає на духовність дитини, розвиваючи всі її складові. Згідно із прийнятим у естетиці визначенням, естетичне почуття – це здатність людини відчувати красу. Естетичне почуття не вроджене. Його треба виховувати і розвивати. Чим раніше людина пізнає красу, чим раніше перед нею розкривається світ прекрасного, тим благород-

нішою та гуманнішою вона виростає. На думку Ж. Юзвак, «Давньогрецькі філософи були переконані, що сприймання людиною краси – необхідна сходинка до пізнання істини, а отже – розвитку інтелекту» (Юзвак Ж, 2000). Та й, власне, сама краса, на їхню думку, є головним естетичним явищем і призначена посідати найвищу сходинку в системі цінностей. Отже, у контексті ціннісної категорії Краси можна говорити про красу морально-етичного плану у творах, які відображають красу доброти людських вчинків, красу любові до рідних, красу праці, красу любові до рідної землі, тобто красу патріотичних почуттів. Названі ціннісні орієнтири не є вродженими, їх треба нащеплювати дитині. І насамперед може доречно прислужитися дитяча література – художня та науково-популярна. У літературних творах цінності втілені в позитивних, красивих вчинках, намірах персонажів, ситуаціях, в які вони потрапляють і виявляють свою оцінку, певним чином намагаються правильно діяти, також це авторські роздуми і підказки. Гарна змістовна книжка впливає на розум та емоції людини, на формування позитивних рис особистості. Завдяки читанню художньої літератури, діти ознайомлюються з багатьма сторонами життя людей, з моральними нормами поведінки, особливостями людських стосунків, з минулим рідного краю, хвилюючими сторінками історії, традиціями народу. Діти поглиблюють свої уявлення про природу, тварин, навколишній світ; вчаться відчувати красу і силу слова, прилучаються до культурних здобутків інших народів. Недарма Н.Побірченко підкреслює: «Читаючи художню літературу, дитина вчиться оцінювати життєві явища, об'єкти живої природи, і на цій основі сприймає і оцінює красу навколишнього, красу людських почуттів, осмислює дійсність з погляду загальнолюдських цінностей» (Побірченко Н., 2004). У дошкільному віці малюк знайомиться з книжкою переважно візуально і друковане слово сприймає на слух, а в початкових класах дитина вже самостійно користується книжкою, пізнає її зміст. Читання книжок відкриває кожній людині світ незвіданого. Потрібно, щоб читання було активною працею, яка викликає у свідомості дитини безліч самостійних думок, спостережень і порівнянь. Читання сприяє розвитку інтелекту. Такими здібностями є спостережливість, пам'ять,

творча уява і логічне мислення. Одним із початкових етапів формування національної свідомості дитини, прищеплення духовних цінностей з раннього віку є використання самобутності художнього слова українського фольклору. Адже усна народна творчість втілює народну мудрість, народні ідеали. У ній відбивається національна психологія, національна свідомість народу, його історія, філософія, мораль, правові закони. Найпростіше уявлення про світ добра маленька дитина отримує з колискових пісень – невеликих римованих творів, співаних мамою чи бабусею. Це перші уроки духовності, моральності, що засвоює дитина, з'явившись на світ. Головна їх функція – допомогти матері заколисати дитину, тому вони такі мелодійні та поетичні. Через колискову пісню дитина пізнає світ. Характерною ознакою колискової є те, що вона вирізняється неповторністю імпровізацій, оскільки кожна мама, бажаючи бачити свою дитину здоровою, щасливою, додавала до тексту щось своє, дуже важливе з її погляду. Таким чином, здавалося б, із простенької пісеньки, дитина вже долучалася до національних цінностей через психосприймання матері, мелодію і поетичний зміст слова. Адже мова індивідуалізована мовленням матері чи бабусі, розкриває досвід цілого народу, в якого є притаманні тільки йому особливі слова – значущі саме для цього народу, як носія певної культури. Маються на увазі так звані, слова – знаки національної культури.

З раннього віку, відповідно до програми «Дитина» та інших чинних програм з виховання і навчання дітей дошкільного віку, широко використовують вихователі у навчально-виховному процесі дошкільного закладу дитячі віршики-пісеньки. Вони невеличкі за обсягом, іноді можуть бути на 2 рядка. Такі віршики-пісеньки не лише розважають, розвивають пам'ять та інтерес дитини, а й розкривають елементи національних традицій праці та діяльності людини через алегоричні образи птахів, тварин, рослин, квітів. Як-от, найвідоміші з народного фольклору для дітей: «Два півники, два півники», «Ходить гарбуз по городу», «Я лисичка, я сестричка», «Танцювала риба з раком», «Дощ іде, аж із стріхи капає», «Танцювала баба з дідом», «Поросятко груші трусить» (Богданець-Білоskalенко Н., 2012) та інші. Далі малу дитину знайомлять з казками. Спочатку – з куму-

лятивними (з італійської – нагромадження) такими, як: «Колобок», «Ріпка», «Рукавичка», де однотипні дії повторюються і це сприяє розвитку пам'яті у дітей, усвідомленню найпростіших залежностей явищ у навколишньому світі. Згодом читають дитині казки про тварин та чарівні казки, слухаючи які, дитина починає розуміти що таке добро і зло. У неї формується думка, що добрі вчинки, зокрема готовність прийти на допомогу, дбайливе, доброзичливе ставлення до живої природи, тобто – Добро в усіх його проявах завжди породжує добро і перемагає зло. Трохи старших дітей знайомлять із соціально-побутовими казками. Загалом, поетика казок сприяє естетичному вихованню дітей, формує художній смак, творче уявлення, любов до рідного слова. Отже, саме фольклорні твори формують у дитини національну художньо-образну картину світосприймання. Адже у примовлянках, пісеньках, казках, легендах та інших видах дитячого фольклору трапляється так багато знакових для українців слів: калинонька, чорнобривець, рутам'ята, біла хата, сопілка тощо. Аналізуючи фольклор для дітей, доходимо висновку: немає якоїсь різкої межі щодо мовного вираження, мовленнєвої привабливості між різними типами жанрів.

Спинимось на говірних жанрах, які, окрім пісенного ритму, грайливості та дотепності, виражають смислове навантаження; прихований внутрішній філософсько-виховний підтекст. І цей жанр лаконічний, короткий, проте має повчальне значення для дитини. Маємо на увазі прислів'я та приказки. Етимологічне трактування прислів'їв, приказок полягає у спільному префіксі «при», який означає «бути при слові, при казці». Тобто виявляється безперечною необхідність прислів'я, приказки саме в розкритті естетично-смислового, морального, національного осмислення предмета чи явища в дидактичному контексті. Сприйняті на слух чи прочитанні самостійно прислів'я і приказки активізують мислительний процес дитини, розвивають уяву про навколишню дійсність. Чималу групу становлять вислови, що з'явилися в результаті спостереження за явищами природи («яблуко від яблуні далеко не падає», «вода камінь точить», «з великої хмари малий дощ»), поведінкою тварин («мовчати, як риба», «як кіт із собакою», «як мухи до меду»). Загалом, прислів'я та приказки від-

творюють розвиток світогляду народу. Найдавнішими за походженням є вислови, в яких збереглися залишки дохристиянського світогляду: «вкласти душу», «витрясти душу» (від віри наших предків в одухотворення навколишнього). Низка висловів пов'язана із древніми магічними діями: «заговорювати зуби» (від звичаю замовляти зубний біль), «перемивати кісточки» (від обряду перепоховання покійників, під час якого мили кістки для очищення небіжчика від гріхів), «ні пуху, ні пера» (так говорили мисливці перед полюванням, сподіваючись ввести в оману духів і тварин, що мало сприяти вдалому полюванню). Багато висловів пов'язано з обрядовою творчістю. Так, наприклад, з весільного обряду походять вислови: «підсунути гарбуза», «сидить як засватана». Частина прислів'їв та приказок виокремилися з пізніших жанрів: байок («Пожалів вовк кобилу, лишив тільки хвіст та гриву»), казок («Хто не робить, той не їсть»), анекдотів («Не мала баба клопоту – купила поросся»), пісень («А в суботу на роботу – то хай іде мама, а в неділю на музику, то вже піду сама»). Художня витонченість, «округлість» завершеності фрази наближає прислів'я, приказки до афоризмів – стійких фразеологізмів, якими багата українська мова. Вживання їх у мовленні збагачує індивідуальне самовираження мовця, а також впливає на культуру внутрішнього світосприймання. Сократові належить вислів: «Заговори, щоб я тебе побачив». І чим раніше людина усвідомить прагнення розвивати і збагачувати своє мовлення, тим досконалішою особистістю вона буде в суспільстві. Саме в цьому полягає першочергове призначення дитячого фольклору. Варто акцентувати увагу вихователів, педагогів на авторському використанні приказок і прислів'їв, казок, колядок тощо. З народних вуст вони поступово посіли вагомий щабель у художніх творах письменників дитячої літератури. Зокрема, Володимира Винниченка, Олени Пчілки, Михайла Стельмаха, Всеволода Нестайка та багатьох інших. До речі, Іван Франко називав прислів'я та приказки скарбом нашої мови, «коштовними перлинами». Малі жанри фольклору з давніх часів використовуються в педагогіці. К. Ушинський підкреслював їх важливу роль для розвитку малої дитини: з одного боку – за своєю формою вони корисні для навчання рідній мові, з іншого – за

змістом – сприяють ознайомленню з життям народу, вихованню (Ушинський Д., 1983). До малих жанрів фольклору належить і загадка. Загадки розвивають мислительні процеси у дітей: аналіз, синтез, узагальнення, міркування; вони навчають самостійності мислення. Своєю оформленістю загадки сприяють розвитку мовлення дитини, поетичному сприйманню навколишнього оточення, естетичному вихованню. Наведемо приклади загадок: «Сидить у куточку і тче сорочку» (павук), «Повен хлівець білих овець» (зуби), «Завжди в роті, а не проковтнеш» (язик)» (Богданець-Білоskalенко Н., 2012) або авторські – Жовтобокий карапуз йшов городом та й загруз. Бо насіння стільки має, 165 що аж боки роздимає. Через те й загруз ... (Г. Храпач). І, звичайно ж, з логопедичною метою використовують скоромовки, які допомагають вправляти дітей у вимові складних звуків та слів рідної мови. Нині існує велика кількість авторських скоромовок, які можна використовувати у повсякденній роботі з дітьми. Наведемо деякі з них: «Бурі бобри брід перебрели, забули бобри забрати торби», «Як дістати м'яч із м'яти, Щоби м'яти не пом'яти?» (А. Черниш). Малим жанрам фольклору притаманні невеличкий обсяг тексту, доступність змісту, захоплюючий ігровий сюжет, при цьому використовуються художньо-зображувальні засоби мови. Фольклорні твори відзначаються виразністю, ритмічністю, легкістю для запам'ятовування. Таким чином, за своїми художньо-специфічними рисами фольклор слугує ефективним засобом естетичного та мовного розвитку дітей. За допомогою методики практичних вправ потрібно навчити малих дітей вживати прислів'я у власній мові, користуватися скоромовками, загадками, тому що вони збагачують мовленнєвий рівень, роблять його образним, живим і цікавим. Цьому буде слугувати особистий приклад вчителя, вихователя. За участю педагога ці фольклорні зразки повинні стати цілеспрямованим заохоченням до заучування напам'ять художньо-образного вислову на ту чи іншу тему. Добрий наставник-педагог постійно підтримує дітей, спонукає їх до спорадичного згадування, відновлювання в пам'яті прислів'їв і приказок та вводить в лексику не епізодично, а систематично. Малі жанри фольклору позитивно впливають на образне мислення дитини, мовленнєві здібності та розкривають талант

і творчість у формі малювання, вишивки, графіки та інших видів мистецтва. Для виховання толерантності у дошкільників пропонуємо такі твори українських дитячих письменників: (подаємо у хронологічній послідовності хронологічній послідовності): Леонід Глібов («Чиж та голуб», «Коник-стрибунець»), Олена Пчілка («Мудра кицька», «Маленька українка», «Кухлик», «Малий музика Моцарт»), Леся Українка («На зеленому горбочку», «Біда навчить», «Лелія»), Степан Васильченко («Золота діжа», «Неслухняний глечик»), Олександр Олесь («Все навколо зеленіє», «А вже красне сонечко припекло», «Ялинка», «Снігурі», «Кицюкицю»), Марійка Підгірянка («Моя донечка», «Зайчик в тернині», «Колискова»), Юрій Шкрумеляк («Мала українка», «Я дитина українська», «Слово української дитини», «Моя мати», «З Новим роком!»), Роман Завадович («Українська мова», «Великдень», «У мамин день», «Батенькові привітання»), Катерина Перелісна («Веснянка», «Гарне слово», «В автобусі», «Брехлива киця», «Для потішечки», «Писанка», «Христос Воскрес!», «Молитва»), Наталія Забіла («Вередливі жабки», «Стояла собі хатка», «Олівець-малювець», «Метелик», «Лісова криничка», цикл віршів «Пори року», Лісові загадки, казки за народними мотивами), Оксана Іваненко («Чорноморденький», «Бурулька», «Кисличка»), письменники-природолюби Майк Йогансен («Краби», «Кіт Чудило», «Як мурахи наїлися цукру», «Як окунь сам упіймався») та Олександр Копиленко («Весна прийшла», «Кріт-неборака», «Їдальня для 167 птахів», «Дивовижна дружба»), поет-гуморист Грицько Бойко («Сашко», «Вереда», «Чому Тимко подряпаній», «Годинник», «Веремій», «Консультант» «Кришталева зимонька»), Платон Воронько («Облітав журавель», «Друзяки», «Кіт не знав», «Кошеня», «Кучерявий баранець», «Як багато знаю я»), Дмитро Павличко («Птиця», «Заєць», «Баран», «Осінь», «Весна», «Обруч», «Нічний гість», «Мрія»), Михайло Стельмах («Заєць спати захотів», «Забудько», «Як журавель збирав щавель», «Черепаха»), Тамара Коломієць («Веснянка», «Променята», «Ручай», «Дні тижня»), Ліна Костенко («Білочка восени», «Вербові сережки», «Соловейко застудився», «Бузиновий цар»), сучасні – Анатолій Качан, Василь Василяшко, Сергій Пантюк, Анатолій Черниш, Ігор Січовик

Іван Андрусак, Зірка Мензатюк, Оксана Кро-
тук, Марійка Морозенко, Леся Пронь та ін.

Сучасний науковець-практик Н. Гавриш наголошує на урізноманітненні способів озна-
йомлення дітей з художнім словом поза межами
занять. Маючи на увазі не окремі зміни у мето-
диці проведення занять, а у докорінному онов-
ленні, осучасненні як репертуару літературних
творів для дошкільнят, так і способів проведення
відповідної роботи. Гарні приклади викорис-
тання літературного тексту як мистецтва слова
в інтегрованому просторі дошкільного закладу
подає Наталія Гавриш у статті «Художня літе-
ратура в освітньому процесі: сучасні техноло-
гії» (Гавриш Н., 2011). Зокрема вона пропонує
розглянути на певних творах алгоритм органі-
зації роботи з текстом, який представляє дітям
певну соціальну ситуацію; представити дітям
літературний твір як проблемно-пізнавальне
поле чи інтелектуальне завдання; використати
літературний текст як стимул до дитячої твор-
чості. До того ж пропонує алгоритм опрацю-
вання оповідання, загадки, вірша тощо. Наголо-
шує науковець і на використанні жартівливих
текстів, що сприяє створенню доброзичливої,
невимушеної атмосфери, підтримці доброго
настрою дітей, заохоченню до активної роз-
мови. «Так, якщо виникла суперечка між дітьми
через бійку, вихователь може гучно, підкреслю-
ючи малозначність «збитків», іронічним тоном
промовити коротенький вірш Грицька Бойка:
У слона болить нога. Слон сьогодні шкутильга:
Гостював комар у нього, Наступив йому на
ногу». І щоби вже остаточно позбутися образи
й непорозуміння між дітьми, вихователь може
залучити їх в ігрову вправу на зіставлення:
«Зустрілися слон і комар, і стали один одного
хвалити: ти такий..., а ти зовсім... (діти допо-

магають, показуючи розміри жестами). Педа-
гог може також запропонувати вихованцям
зобразити мімікою, жестами, ходою, як комар
віддав слонові ногу. Доцільно використовувати
цей текст також і на занятті із закріплення
понять про величини» (Гавриш Н., 2011).

**Висновки та перспективи подальших
досліджень.** Отже, як бачимо, розвиток
сучасної освіти в усіх її ланках неможливий
без застосування художнього слова. Саме
з цікавим сюжетом, змістовна, писана літе-
ратурною мовою, художньо грамотно оформ-
лена дитяча книжка сприятиме позитивному
вихованню дитини. Використання сучасних
форм роботи з літературними творами, відпо-
відність їх добору інтересам і потребам сучас-
ної дитини спрямоване на формування у неї
художнього смаку, бажання читати книжку
і загалом, сприятиме формуванню духовно-
розвиненої особистості. І хоча дитина ще не
вміє читати, лише слухає, але радіє за кож-
ного персонажа, посміхається, часто уявляє
себе на місці літературного героя. Так наро-
джуються перші паростки цінностей у дитя-
чій душі: толерантності, милосердя, спів-
чуття, бажання творити добрі вчинки під
впливом сюжетних колізій гарного худож-
нього твору. Через книжку, зміст та ідейну
спрямованість художнього слова під умі-
лим педагогічним керівництвом вихователів
дитина пізнає елементи моральної культури,
основи толерантності, засвоює духовні цін-
ності народу, краю, в якому живе. Завдання
вихователів – постійно спрямовувати дитину
на добро, толерантне ставлення заради людей
під час роботи з книжкою, постійно вести
думку дитини, як ниточку великого клубка
духовного багатства в національному аспекті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Русова С. Вибрані педагогічні твори. К.: Освіта, 1996. 304 с.
2. Діленко В. Українська дитяча література як джерело виховання толерантності в дітей дошкільного віку. *Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2018. Випуск 61. Серія 5. С. 77–80.
3. Юзвак Ж. Розвивальна сила краси. *Початкова школа*. 2000. № 5. С. 4–5.
4. Побірченко Н.С. Василь Сухомлинський: формування дитячої особистості засобами художньої літератури. *Педагогіка і психологія*. 2004. № 1(42). С. 5–12.
5. Ушинський К.Д. Рідне слово. Книжка для тих, хто навчає. Вибр. пед. тв.: В 2 т. Т. 2. К.: Рад. шк., 1983. 359 с.
6. Богданець-Білоskalенко Н.І. У барвистому віночку. Хрестоматія. Навч. посібник для роботи з дітьми у дошкільн. навч. закладах. К.: Видавничий Дім «Слово», 2012. 728 с.
7. Гавриш Н. Художня література в освітньому процесі: сучасні технології. *Дошкільне виховання*. 2011. № 2. С. 4–9.

REFERENCES:

1. Rusova, S. (1996). *Vybrani pedahohichni tvory* [Selected pedagogical works]. Osvita.
2. Dilenko, V. (2018). Ukrainska dytiacha literatura yak dzherelo vykhovannia tolerantnosti v ditei doshkilnoho viku [Ukrainian children's literature as a source of tolerance education in preschool children]. *Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy*. 61(5), p. 77–80.
3. Yuzvak, Zh. (2000). Rozvyvalna syla krasny [The developmental power of beauty]. *Pochatkova shkola*, 5, p. 4–5.
4. Pobirchenko, N.S. (2004). Vasyl Sukhomlynskyi: formuvannia dytiachoi osobystosti zasobamy khudozhnoi literatury [Vasyl Sukhomlynskyi: formation of children's personality by means of fiction]. *Pedahohika i psykholohiia*, 1(42), c. 5–12.
5. Ushynskyi, K.D. (1983). *Ridne slovo. Knyzhka dlia tykh, khto navchaie* [Native word. A book for those who teach]. Rad. shk.
6. Bohdanets-Biloskalenko, N.I. (2012). *U barvystomu vinochku. Khrestomatiia* [In a colorful wreath. Reader]: *Navch.posibnyk dlia roboty z ditmy u doshkiln.navch.zakladakh*. Vydavnychy Dim "Slovo".
7. Havrysh, N. (2011). Khudozhnia literatura v osvithnomu protsesi: suchasni tekhnolohii [Fiction in the educational process: modern technologies]. *Doshkilne vykhovannia*, 2, s. 4–9.